

EMBERI JÖVŐ ÉS KERESZTÉNY REMÉNYSÉG

„Mindig álljatok készen arra, hogy megfeleljetek mindazoknak, akik reményeségekről kérdőre vonnak titeket.” (1Pét 3,15)

„Jönnek a barbárok!” – Két „város” ütközése?

Napjainkban, amikor a *migránsok tömegei elárasztják Európát*, sokan a népvándorlás korát idézik vissza, mások, akik a Gondviselés szándékait fürkészik, Szent Ágostonra hivatkoznak, akit a barbárok betörése (410-ben a gótok kifosztották Rómát) arra sarkallt, hogy megírja *De Civitate Dei (Isten városa)* című történelemteológiai művét.

Az egyházatya mintegy tizenöt évig dolgozott monumentális művén. A huszonkét könyvből álló munkában Ágoston a pogány és a szent történelem eseményeinek felvonultatására, értelmezésére, a pogány filozófusok nézeteinek tárgyalására és cáfolatára is vállalkozik, miközben kibontja azt a tételt, hogy Isten városa és az ördög városa a jelen világban elválaszthatatlanul együtt létezik, noha eltérő az eredetük és más lesz a végső sorsuk is.¹

Ágoston az evilági „város” (=„tábor”) eredetét a lázadó angyalok bukására vezeti vissza. Ez magyarázza a két város, a hit és a hitetlenség, a hűség és hűtlenség „városa” között folyó történelmi harcot is. Amíg a világ fennáll, e két város polgárai mégis valamiféle egymásrautaltságban élnek. A különbséget közöttük a kétféle szeretet magyarázza: a Sátán városát az önszeretet jellemzi Isten és az emberek megvetéséig, viszont Isten városának lakóit, tetteiket az Isten iránti szeretet hatja át.

Ágoston kora után – a középkori millenarizmuson² át – egészen az újkori *utópiákig és szektákig* – a történelem értelme, az emberiség jövője, végső kimenetele mindig foglalkoztatta a gondolkodó lényeket. A mai posztmodern világ célvesztettsége, a hagyományos értékeket és intézményeket megkérdőjelező, feloldó, „likvid” világnézete is kihívás, hogy keressük az emberi reménység indokait.

A második világháború vége felé Henri de Lubac jezsuita teológus megírta híres könyvét az *ateista humanizmus drámájáról* (=tragédiájáról), rávilágítva a marxi, nietzschei radikális ateizmus gyökereire és következményeire. „Ha a Fényforrás eltűnik, a visszfény is elenyészik. (...) Ha az ember önmagát teszi meg saját istenének, egy ideig azt az illúziót táplálhatja, hogy felemelkedik és felszabadul. De ez az egzaltáció csak átmeneti. Valójában Istene alacsonyodik le, de vele együtt az ember is csakhamar a mélyben találja magát.” Marad a fátum-hit és a nihilizmus (Nietzsche, Sartre).

¹ A mű elején például ezt olvassuk: a kereszténység előtt rosszabb dolgok is történtek (például Trója kirablásakor Junó temploma nem védte meg a pogányokat úgy, mint most a keresztény templomok). A keresztényeknek nincs okuk panasza: a gótok a túlvilágon megbűnhődnek majd, a földi javak elvesztésével nem vesztek semmi fontosat, a megerőszkolt jámbor szüzek meg nem vesztek el a lelki tisztaságukat.

²A *millenarizmus* latin eredetű szó: az Titkos Jelenések 20. fejezetében leírt ezeréves uralom különböző értelmezéseire utal. Krisztus és szentjeinek győzelméről és a sátán hatalmának megsemmisítéséről van itt szó: a feltámadott boldogok Krisztussal ezer esztendeig uralkodnak.

Ha „Isten meghalt” (az emberi tudatban a tagadás révén), az ember – Isten képmása – is halott. A világot meg lehet szervezni Isten nélkül, Isten ellen, de az emberellenes társadalom, embertelen világ lesz.³

Fél évszázaddal ezelőtt, 1968 júniusában, a „kis forradalom” után, a kiváló (agnosztikus) francia író, André Malraux (†1975) így határozta meg a jelenkori „történelmi kérdést”, a „világmeretű drámát”: civilizációnk, amely keresztény volt, elveszítette öntudatát; egy idő óta nem a hiten belül bontakozik ki, hanem az „üresben”, a reménytelenségben.

Napjainkban Michel Maffeosoli, francia szociológus⁴ kritikusan így jellemzi a mai *posztmodern szellemiséget*: jórészt a web, az internet, a médiumok és a képi kultúra (látványosságok) alakítják. Kultúránk a hagyományos racionális eszményt egy bizonyos bálványozó/mitikus légkörrel/környezettel helyettesíti. Korábban a történelemnek volt értelme (iránya és jelentése), mára ez az értelem és a történelmi igazság eltűnt – már csupán tünékeny igazságmorzsák jelennek meg.

Európában a keresztény hit elvesztése, az erkölcsi relativizmus egy széttöredezett világ tükörképe, amelyben az *irány és az értelem elveszett*; a nagy irányvesztés, a kaspaszkodók megszűnése a nyugati világ legnagyobb válsága. Henri Boulad egyiptomi jezsuita szerint „*Európa krízise a politikai, gazdasági, migrációs válságoknál sokkal mélyebb, és belülről őrli fel a földrészt*”.

A reménység-teológia

A hetvenes években kezdett kibontakozni a *reménység-teológia*. Egy 1974-es tanulmányomban⁵ már vázoltam a kérdéssel elsőként foglalkozó protestáns Jürgen Moltmann⁶ és vitatársai nézeteit. Rávilágítottam Moltmann éleslátó kritikájára, aki az ezoterikus marxizmust képviselő Ernst Bloch utópiájával szembeállította a keresztény reménységet: a fiktív *remény-istennel* („*deus spes*”) a „reménység Istenét” (Róm 15,13), vagyis Jézus Krisztus Istenét, aki hűséges ígéreteihez, aki – Pál apostol szerint – „életre kelti a holtakat és létre hívja a nem létezőket” (Róm 4,17).

Jürgen Moltmann (szül. 1926) a 20. század második felének egyik legjelentősebb teológusa. 1967-től a tübingeni egyetem teológiai karának professzora volt. Az Egyesült Államokban is tanított. Gazdag életművében krisztológiai kérdéseket tárgyalt és újragondolja a remény teológiai alapjait.

Moltmann nagy érdeme, hogy megújította a hagyományos keresztény *eszkatológiát*: a végső időkről szóló teológiát tette meg az egész teológia kiindulópontjává és rendező elvévé; így új távlatot adott az ember evilági cselekvésének és a keresztény reménységnek is. Ennek az új szemléletnek középpontjában a *keresztén meghalt és feltá-*

³ Lásd bővebben Szabó Ferenc SJ, „*Krisztus fénye*”, *Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe*, „Jezsuita könyvek”, JTMR, Budapest, 2014, IV. fejezet.

⁴ Vö. *Távlatok* 83/33.

⁵ „Emberi jövő és keresztény reménység” in *Párbeszéd a hitről*, Róma, 1975, 11–24. Itt további bibliográfia. – Vita Jürgen Moltmann *Theologie der Hoffnung* (1966) című művéről.

⁶ <http://www.benceskiado.hu/index.php?szid=31>

madt Krisztus áll. „Krisztus bennünk a megdicsőülés reménye” (Kol 1,27). Moltman bevezetőjében írja:

„A keresztény reménység egy *novumultimum*-ra, végső újra vonatkozik: az az Isten, aki Krisztust feltámasztotta, minden dolgot újjáteremt. Ez a reménység tehát megnyitja a reménység széles távlatait, átfogva még a halált is; a távlaton belül teret enged, s kell is engednie, az élet megújulására vonatkozó korlátolt reménykedéseknek: felébreszti, relativizálja őket, és irányt szab nekik. Letöri azt az *önteltséget*, amely ezekhez (a relatív) reménykedésekhez tapad: ezek az ember nagyobb szabadságát, a sikeres életet, mások jogait és méltóságát, a természetfeletti uralmat célozzák. Mert nem találja meg ezekben a törekvésekben azt az üdvösséget, amelyet vár; mert ezek a megvalósulások (részeredmények) és utópiák nem tudják kiengesztelni a létezés-sel.

A keresztény reménység tehát túlhalad a jobb, emberibb jövő, a békésebb emberi világ látomásán, és azokra a »jobb ígéretekre« (Zsid 8,6) támaszkodik, amelyeknek hordozója, mert tudja, hogy semmi sem »nagyon jó« addig, míg »minden újjá nem lesz« (vö. Jel 21,1–8).⁷

Hamis világvég-jóslatok és keresztény eszkatológia

Jürgen Moltmann egy 1998-as tanulmányában⁸ egybeveti a keresztény eszkatológiát a régi apokaliptikákkal és az újjáéledő millenarizmusokkal, szekták és filozófusok világvég-jóslataival.

A világvége az antik elképzelés szerint az „aranykor” (Vergilius), a modern utópia/reménykedés szerint ez a „szabadság birodalma” (Marx) vagy az „örök béke” eljövetele (Kant).

Francis Fukuyama számára⁹ – 1989-ben, a szocializmus szétesése után – a kapitalizmus és a liberális demokrácia jelentették a „történelem végét”. A japán eredetű, Amerikában élő, meglehetősen naiv szerző tétele ez volt: a liberális demokrácia az emberiség (ideológiai) fejlődésének végpontját jelenti; ennél jobbat nem lehet kitálatni. E liberális demokrácia két jellemzője: lehetővé teszi az ember megismerés utáni vágyának optimális kihasználását, és garantálja a technológiai és ökológiai folyamatokhoz való alkalmazkodó képességet. Világos, hogy a történelem végének ilyen elgondolása nem jelent az utolsó ember számára semmiféle rettenetet.

---

⁷ J. Moltmann, *Theologie der Hoffnung*, Chr. Kaiser Vg, München, 1966, 28–29.

⁸ A katolikus *Concilium* című folyóirat 1998. szeptemberi számában: „Isten van dolgok végén”.

<http://bocs.hu/k81104co.htm>

⁹ Francis Fukuyama, *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa, Bp., 2014.

Francis Fukuyama egyik bírálója *Samuel P. Huntington*¹⁰ volt egy 1993-ban kiadott cikkével, majd ebből született 1996-os *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című művével. A cikk és a könyv a hidegháború utáni politikai, ideológiai helyzetet elemzi. Az eredeti publikáció Francis Fukuyama *A történelem vége és az utolsó ember* című, 1992-ben megjelent könyvére adott reakció, bírálat volt. Huntington nézete szerint a politikai ideológiák és gyakorlatok összecsapását felváltja *a vallások és a kultúrák által meghatározott civilizációk összecsapása*. (A szerző „civilizáción” a legmagasabb kulturális csoportosulás, a kulturális identitás legtágabb szintjét érti, ez alapján nyolc civilizációt különböztet meg, melyek határvonala nem mindig követi az országhatárokat.)

Vázlatosan így jellemezte a *Nyugat* politikai megosztottságát, kulturális öngyilkosságát, *erkölcsi hanyatlását*, amely sokkal jelentősebb problémát jelent a gazdasági és demográfiai kérdéseknél:

- 1) növekszik a *bűnözés*, kábítószer-fogyasztás, erőszak;
- 2) *a család* mint modell elveszíti vonzerejét, növekszik a válások, házasságon kívül született gyermekek száma, nő a fiatalok terhesség és a gyermeküket egyedül nevelők aránya;
- 3) csökken az önkéntes szervezetekben való tagság;
- 4) gyengül a munkamorál, előtérbe kerül az *élvezet kultusza*; csökken a tanulás és a szellemi tevékenység iránti hajlandóság.

Ezután Huntington leszögezi: „A Nyugat [=Európa és Észak-Amerika] jövője s más társadalmakra gyakorolt befolyása nagyrészt attól függ, hogy képes-e megbirkózni ezekkel a tendenciákkal, melyek teret engednek a muzulmán és ázsiai erkölcsi fölény fenyegetésének.”¹¹

Huntington még a következőket jelzi mint veszélyforrásokat:

- a más civilizációkból érkező bevándorlók *elutasítják az asszimilációt* (Európában főleg a muzulmánok, az USA-ban a nagy lélekszámú hispán kisebbség)
- Európában növekszik a *vallás iránti közöny* (az észak-amerikaiak többsége még hívő, vallásos...)

Hosszabb, részletesebb elemzések után Huntington így következtet: Nyugat egyetemességében való hiedelemmel szemben „az ázsiai és muzulmán társadalmak mindinkább felismerik kultúrájuk egyetemes jelentőségét”. „A Nyugat univerzalizmusa veszélyt jelent a világra, mivel forrása lehet a mag-államok közti civilizációközi háborúknak, ugyanakkor magára Nyugatra nézve is veszélyes, hiszen nem kizárt, hogy e háborúk során a Nyugat döntő vereséget szenved. A Szovjetunió összeomlása után a Nyugat úgy véli, hogy civilizációjának nem akadhat vetélytársa; eközben a

¹⁰ Samuel P. Huntington (1927–2008) politikatudós, a Harvard Egyetem professzora. *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* (Európa, Bp., 2001) című művével vált világszerte ismertté.

¹¹ Samuel P. Huntington; *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, 524–525.

gyengébb ázsiai, muzulmán és más társadalmak fokozatosan egyre nagyobb hatalomra és befolyásra tesznek szert.”¹²

Újabb vélemények

Fukuyama szerint a globalizáció, a fegyverkezések, az új „hidegborúk” és átmeneti háborúk következtében, valamint az iszlám (arab) szélsőségesek terjedő terrorizmusa miatt a világhelyzet nagyon bonyolult lett, így a Huntington által megjelölt civilizációk és konfliktusok *törésvonalai megváltoztak*. Közben Fukuyama is árnyalta naiv „jövendöléseit” a történelem végéről.¹³

*Moltmann említett újabb tanulmánya*¹⁴ tekintettel van az említett magyarázatokra is (Huntington, Fukuyama), és megismétli a *reménység-teológiája lényegét*: „Az igazi »világ-vég« csak felénk fordult arca »Isten új világa« kezdetének. Ahogyan a megfeszített és meghalt Krisztus feltámadását isteni átalakulási és megdicsőülési folyamatként érthetjük, úgy képzelhetjük el a régi világ elmúlását és az újnak eljövését. Semmi sem semmisül meg, de minden átalakul. A világ elmúlásának fájdalmai olyanok, mint Isten új világának szülési fájdalmai, ahogyan azt Pál gondolja (Róm 8,18 sk). – *A keresztény jövővárás a világvégére vonatkozó apokaliptikus kérdésekre a megfeszített és feltámadott Krisztus emlékező megjelenítését adja válaszul*. Ez az egyetlen válasz, amelyet a hit bizonyosságával adhatunk. Ezzel még nincsenek megválaszolva az Isten igazságos voltára, s a halottak jövőjére vonatkozó összes apokaliptikus kérdések. Végül is maga Krisztus is ajkain az »Istenem, miért hagytál el engem?« szenvedett ki. De a Megfeszített közösségében és a Feltámadottnak reményében képesek vagyunk együtt élni megválaszolhatatlan »végső kérdésekkel«; elsietett válaszok nélkül és válasz nélküli tompa fásultságba süllyedés nélkül is.”

XVI. Benedek, pápa szerint az *igazságosság kérdése* „a legerősebb érv az örök életbe vetett hit mellett”. Az ártatlanok szenvedése és a világban tapasztalt sok igazságtalanság „megoldása” lehetetlen a halottak feltámadása nélkül – magyarázza Benedek pápa a keresztény reményről írt körlevelében, párbeszédet folytatva olyan hitetlen gondolkodókkal, mint Max Horkheimer és Theodor W. Adorno.¹⁵

Az ún. Frankfurter Iskola képviselői elvetik a jóságos és igazságos Isten képét, tekintve a világban levő szenvedést; azt vallják, hogy a valódi igazságosság lehetetlen a halottak feltámadása nélkül. Márpedig ez a hit teljesen idegen az ateista gondolkodóktól. Ratzinger pápa megjegyzi, hogy a IV. Lateráni zsinat is (DS 806) tanítja a „negatív teológiát”, a Teremtő és a teremtmény közötti mindig nagyobb különbséget, Isten „képnélküliségét”. De valljuk azt is, hogy maga Isten adott egy „képet” magáról, az emberré lett Krisztusban. „Őbenne, a megfeszítettben a hamis istenképek tagadása a legfelső fokot érte el. Most Isten éppen a Szenvedő alakjában mutat-

¹² *Concilium* 1998, szeptember: „Isten van a dolgok végén”. <http://bocs.hu/k81104co.htm> 536-537.

¹³Vö. Trembeczki István: „Terrorizmus és globalizáció” <http://www.matud.iif.hu/06dec/02.html>

¹⁴ *Concilium* 1998, szeptember

¹⁵ Moltmann érveléséhez hasonló XVI. Benedeké a keresztény reményről szóló körlevelében: *Spei Salvae*, 42–43.

ja meg arcát, abban, aki az ember Istentől való elhagyatottságát is vele együtt hordozza. Ez az ártatlanul Szenvedő vált a remény bizonyosságává: Isten van, és Isten tud oly módon igazságot szolgáltatni, amit mi elgondolni sem tudunk, de a hitben megsejthetünk. Igen, létezik a test föltámadása. (KEK 988–1004). Van igazságosság. (KEK 1040). Létezik a múltbeli szenvedés »visszavonása«, van jóvátétel, mely helyreállítja a jogot. Ezért az utolsó ítéletbe vetett hit elsősorban és mindenekelőtt remény – az a remény, melynek szükséges volta éppen az utolsó évszázadok vitáiban vált világossá.” Ratzinger pápa hangsúlyozza: „Meg vagyok győződve arról, hogy, az igazságosság kérdése a tulajdonképpeni, mindenesetre a legerősebb érv az örök életbe vetett hit mellett. (...) Krisztus visszatérésének és az új életnek a szükségessége csak akkor válik teljesen meggyőzővé, ha az egyéni élet beteljesedésének és a szeretet halhatatlanságának a vágya összekapcsolódik annak lehetetlenségével, hogy a történelem igazságtalanságáé legyen az utolsó szó.”

A tömeges migráció okai és megoldása (Huntington és Boulad SJ)

Napjainkban az iszlám terjeszkedése, a félelmetes, Európába özönlő migránsáradat, a terrorcselekmények, különösen is az ún. Iszlám Állam embertelenségei a politika képviselői és a vallási vezetők figyelmét is egyre fokozottabban felkeltik. Fokozódik a keresztények üldözése: sorra gyilkolják a keresztényeket csak azért, mert kereszténynek vallják magukat.

„*Huntingtonnak igaza lett?*”¹⁶

2016 februárjában újraolvasva Samuel P. Huntington bestseller könyvének *Iszlám újjászületés* című fejezetét,¹⁷ megdöbbenve látom, hogy elemzése beigazolódott. Nem prófétai jövendölés ez, hanem a „civilizációk összecsapása”, a változó modern világ kihívásainak, benne az *iszlám országok* gazdasági (olajárrobbanás), demográfiai (népesedés-robbanás, fiatalok), *vallási-politikai* valóságának elemzéséből fakadó következtetések.

Az iszlám is modernizálódni akar, de ez nem jelent feltétlenül „elnyugatosodást”, sőt, inkább a nyugati kultúra elvetését. Az *Iszlám újjászületés* a muzulmánok számára „olyan széles szellemi, kulturális, társadalmi és politikai mozgalom, mely a teljes iszlám világban elterjedt. Az iszlám »fundamentalizmus« [két ága van: síita és szunnita], melyet általában az iszlám politikai mozgalmával azonosítanak, csak egyik összetevője az iszlám eszmék, gyakorlat és retorika által elkötelezettség lényegesen kiterjedtebb újjászületésének.” (171) Az iszlám nem csupán vallás, hanem életmód is.

„A hetvenes évektől kezdve az iszlám szimbólumai, hiedelmei, gyakorlata, intézményei, stratégiái és szervezetei Marokkótól Indonéziáig és Nigériától Kazahsztánig egyre nagyobb támogatást nyertek a milliárdnyi embert számláló muzulmán világ-

¹⁶ Vö. Szabó László Zoltán cikkét a *Napi Gazdaság* 2015. június 23-i számában.

¹⁷ Samuel P. Huntington, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, 170–192.

ban.” (174) Az iszlám mozgalmak kemény magját a *népességnövekedés* miatt megsza-
porodott *fiatalok*, diákok és értelmiségiek alkotják. (176–177; 184–187).

A hetvenes és nyolcvanas években a *demokratizálódás* hulláma söpört végig a világon. Ez a hullám a Szovjetunió és a nemzetközi kommunizmus összeomlását hozta; bár korlátozottan, hatással volt a muzulmán társadalmakra is: ezekben a kormánnyal szembeni ellenzék az iszlám mozgalom erősödését eredményezte. Huntington szerint az iszlám újjászületés nem a nyugati hatalom és presztízs hanyatlásának következménye, tehát vezető szerepének, eszményeinek és intézményeinek gyengülése. „Ennél pontosabban fogalmazunk, ha azt mondjuk, hogy az újjászületést a hetvenes évek *olajárrobbanása indította el* és tartotta életben; ez ugyanis jelentősen megnövelte számos muzulmán állam gazdagságát és hatalmát, és képessé tette őket arra, hogy változtassanak azon az alávettviszonyon, mely addig jellemezte a Nyugathoz fűződő kapcsolataikat.” (183) Most már az *olajkéincs és a robbanásszerű népességnövekedés* következtében felsőbbrendűvé vált iszlám törekvése az, hogy a keresztény Nyugat meghódoljon a muzulmán Kelet előtt. (184) „A népesség nyomása a gazdasági stagnálással együtt elősegíti a muzulmánok Nyugatra és más nem muzulmán országokba történő migrációját, s az érintett országokban a bevándorlás fontos és kényes kérdéssé válik.” Amikor az egyik kultúra lassan vagy egyáltalán nem növekvő népe és egy másiknak a gyorsan szaporodó népcsoportja egymás mellé kerülnek, az mindkét érintett társadalomban gazdasági és/vagy politikai természetű alkalmazkodást kényszerít ki.” (189) Huntington a továbbiakban kifejti: „Egyetlen társadalom sem képes arra, hogy végtelen ideig kétszámjegyű gazdasági növekedést tartson fenn, így az ázsiai gazdasági virágzás [Japán stb.] is alábbhagy valamikor a 21. század elején. (...) Hasonlóképpen, a vallási megújulás és a hozzá kapcsolódó kulturális mozgalmak sem tartanak ki örökké, így egy ponton az *Iszlám újjászületés* is megfeneklik és beolvad majd a történelembe. Valószínű, hogy ez akkor fog bekövetkezni, amikor a mozgalmat tápláló demográfiai erő a 21. század második, harmadik évtizedében gyengülni kezd. Ekkor az agresszív, harcos és bevándorló csoportok száma is csökkenni fog, és az iszlámon belüli, valamint a muzulmánok és más csoportok közötti konfliktusok is veszítenek erejükből. *Az iszlám és Nyugat közötti kapcsolatban ugyan nem következik be közeledés, de kevésbé lesz feszültségektől terhes*, és a kvázi-háborús hangulat helyt ad egyfajta hidegháborúnak, esetleg »hideg békének«.” (190–191) (*A kiemelések tőlem, Sz.F.*) Huntington nem „prófétai”, hanem nagyon realista és találó elemzéséhez még hozzáfűzném az egyiptomi jezsuita, *Henri Boulad* egészen friss előadásának néhány meglátását.¹⁸ Az arab/iszlám világot és Európát is jól ismerő szerzetes *Európa lelke, kereszténység és migráció* című kiegyensúlyozott előadásában hangsúlyozta:

Európában a keresztény hit elvesztése, az erkölcsi relativizmus egy széttöredezett világ tükörképe, amelybe az irány és az értelem elveszett; a nagy irányvesztés, a kapaszkodók megszűnése a nyugati világ legnagyobb válsága. „*Európa krízise a politikai, gazdasági, migrációs válságoknál sokkal mélyebb, és belülről őrli fel a földrészét.*” A megoldáshoz nincsenek előre kész, előre adott válaszok, belül, a lelkünkben kell megtalálnunk a normákat: magunknak kell megtalálnunk utunkat, a világ, életünk végső cél-

¹⁸ Előadás a Párbeszéd Házában 2016. január 22-én a migránsválságról. (*Magyar Kurír*).

ját. És vezércsillag szimbóluma a betlehemi csillag, amely Krisztushoz, az egyetlen Üdvözítőhöz vezet. – Európa egyesülése, az Európai Unió létrejötte a második világháború után csoda: Európa számtalan ázsiai, keleti, babilóniai, egyiptomi római–görög, zsidó–keresztény civilizáció, az egyetlen emberi civilizáció örököse; *a nagy veszély Európa belső kétsége önazonosságában: a relativizmus következtében ez az összetett hagyomány összeomolhat.*

Boulad atya a *migrációval* kapcsolatban a közlekedőedények elvének (a kiegyenlítő-désnek) hasonlatát alkalmazta: „Ha Európa maga jó szívvel nem ad a többieknek saját gazdagságából, akkor Európát szándékainak ellenére is – pusztán matematikai (fizikai) alapon – el fogja árasztani a harmadik világ népeinek többlete. Lezárhatják határaitokat, úgysem fog sikerülni megállítani a migrációt.”

Ezután *a közel-keletiek Európába áramlásáról* – Huntingtonra emlékeztető realitásérzékkel és némi iróniával – ezeket mondta az arab világot jól ismerő szerzetes:

„Irak, Líbia, Szíria megszagolták az olajat [? = ráébredtek olajkincsük értékére], és az Egyesült Államok, Franciaország, Anglia éppen ezekben országokban kezdte el az emberi jogokat félteni, a demokráciát kiépíteni. Mindezt azzal, hogy elűzték az országok diktátorait, de ezáltal teljes káosz alakult ki, úgy, mint egy hangyabolyban, amit eltaposnak. Miért csodálkoztok akkor, ha a hangyák elindulnak és bemennek hozzátok?”

*Az egyiptomi jezsuita helyzetelemzése és megoldási javaslata ráirányít a lényegre, amit az újabban sokat bírált **Ferenc pápa is** hangoztat a mai válság okait kutatva.*

Tény az, hogy a hatalmasok nem akarják alkalmazni az *emberi jogok* chartáját, az ENSZ döntéseit, ezért a menekültválság megoldását nemcsak a javak osztozásában és a jótékonyságban kell keresni, hanem abban, hogy a problémákkal küzdő szenvedők *maguk vegyék kezükbe dolgaikat*. Ahogy Kína, India, Dél-Korea vagy Japán talpra tudott állni, *a harmadik világban is megvan az emberi töke reménysége, ami kivetheti a nyomorúságból*. „A muszlim világ kicsit különbözik ettől, a stagnálás a legnagyobb problémája, úgy érzik, túlhaladta őket a világ, ráadásul a modernitás eszméjét ők sem kerülhetik el.” H. Boulad zseniális ötlete szerint egyfajta *tranzakciós adót kellene alkalmazni világszinten* a szegények megsegítésére. Naponta ezermilliárd dollárnyi adásvétel megy végbe a világon, ha egy ezreléknyit adóznának, már naponta egymilliárd dollárt lehetne a világ szegényeire fordítani. Mindez nem a gazdag országok *jószándéka* miatt fog megvalósulni, inkább a *kényszer* okán. A migránsválsággal az európaiak sem foglalkoztak addig, míg távolinak tűnt. Most közvetlenül megélik a problémát, a migránsok befogadásának, beilleszkedésének nehézségeit. Európa annak idején bevándorlókból alakult ki: barbárok leszármazottjai vagyunk. Európa nemcsak integrálta, hanem felemelte a népeket. Az *integráció* legmeghatározóbb tényezője a *felemelés*: a kereszténység volt. Európának újra meg kell találnia keresztény lelkét.

A változás akkor kezdődik, ha mi maguk megváltozunk, megtériünk, hangoztatja az egyiptomi jezsuita, Boulad atya, egyetértésben az argentin származású jezsuita Ferenc pápával.

Befejezésül

Ferenc pápa és Kirill moszkvai pátriárka történelmi találkozása Kubában (2016. február 12.) után közzétett közös nyilatkozata az emberi civilizáció új korszakának kihívásairól írva (a 8–10. pontokban) a keresztények üldözésére hívja fel a világ figyelmét:

„Tekintetünket először a világ azon térségei felé fordítjuk, ahol a keresztények üldöztetést szenvednek. Sok közel-keleti és észak-afrikai országban Krisztusban hívő testvéreinket és nővéreinket családotul kiirtják, általuk lakott egész falvakat és városokat kiirtanak. Templomaikat barbár módon lerombolják és kirabolják, a szent tárgyakat megszenségtelenítik, szobraikat ledöntik. Fájdalommal tapasztaljuk, hogy Szíriában, Irakban és más közel-keleti országokban a keresztények tömegével hagyják ott földjüket, ahonnan hitünk elterjedni kezdett, és ahol ők az apostolok kora óta együtt éltek más vallási közösségekkel.

Kérjük a nemzetközi közösséget, hogy sürgősen cselekedjen annak érdekében, hogy megelőzze további keresztények elűzését a Közel-Keletről. Amikor felemeljük hangunkat az üldözött keresztények védelmében, szeretnénk kifejezni együttérzésünket a más vallási hagyományt követő hívek szenvedéseivel, akik maguk is polgárháború, káosz és terrorista erőszak áldozataivá váltak.

Szíriában és Irakban az erőszaknak már sok ezer áldozata van, milliók maradtak fedél és élelem nélkül. Buzdítjuk a nemzetközi közösséget az összefogásra, hogy vessenek véget az erőszaknak és a terrorizmusnak, és hogy hozzájáruljanak a párbeszéd által a polgári élet békéjének gyors helyreállításához. Lényegi fontosságú, hogy nagyarányú humanitárius segítséget nyújtsanak a meggyötört népeknek és annak a rengeteg embernek, akik a szomszédos országokba menekültek.”

Budapest, 2016. augusztus 14.

Szabó Ferenc SJ